

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

СТРУКТУРА МОТИВАЦІЇ У ОСІБ СЕРЕДНЬОГО ВІКУ

Курсова робота
з психології
студентки 54 групи
соціально-психологічного факультету
(заочна форма навчання)

Коткової Н.М.

Науковий керівник:
Косарева З.П.

Житомир-2009

Зміст

Вступ	3
Розділ I. Середній період особистості: психологічні особливості та мотивація.....	5
1.1. Розвиток особистості в середньому віці.....	5
1.2. Роль мотивації у становленні осіб середнього віку.....	8
Розділ II. Методи діагностики структури мотивації у осіб середнього віку	12
2.1. Організація дослідження.....	12
2.2. Методологічні засади проведення дослідження.....	13
Розділ III. Експериментальне дослідження структури мотивації осіб середнього віку.....	18
3.1. Особливості ціннісних орієнтацій осіб середнього віку.....	18
3.2. Дослідження динаміки ціннісної орієнтації осіб середнього віку.....	21
3.3. Дослідження особистісних якостей та ціннісних орієнтацій студентів.....	23
Висновки	26
Список використаної літератури.....	29
Додатки	32

Вступ

Актуальність теми. Традиційно вважалося, що вік дорослості — це стабільний період у житті дорослої, сформованої людини і тому ніяких особливих змін у психічному розвитку особистості не відбувається. Французький психолог Е. Клапаред характеризував дорослість як стан психічного «закам'яніння», коли процес розвитку припиняється. Але більш ретельне вивчення цього вікового періоду змінило думку вчених. Потенціал розвитку існує протягом всього життя людини. З настанням дорослості процес розвитку людини не припиняється і не завершується, йому притаманні протиріччя і гетерохронність (нерівномірність); виділяються сенситивні і критичні моменти, психофізіологічний розвиток не є статичним, природа його різноманітна і суперечлива.

Б.Г. Ананьев констатує: «...настання зрілості людини як індивіда (фізична зрілість), особистості (громадська), суб'єкта пізнання (розумова зрілість) і праці (працездатність) в часі не співпадають, і подібна гетерохронність зрілості зберігається у всіх формаціях».

Вирішальною ознакою зрілості є усвідомлення людиною відповідальності і прагнення до неї, тому що зріла людина відповідає за зміст свого життя в першу чергу перед самим собою, а також перед іншими людьми. А тому, на нашу думку, життєва мотивація у осіб середнього віку відіграє важливу роль.

Людина, готуючись до певних дій, вчинків, моделює свою поведінку, прагне передбачити особливості ситуації, в яких має діяти, та її зміни за певних умов. Розглядаючи поведінку конкретної людини, ми звертаємо увагу на стиль, манеру та особливості цієї поведінки. Звісно, можемо спостерігати лише зовнішні прояви внутрішнього процесу. Одне з головних місць у цьому прихованому від спостерігача процесі належить мотиваційній спрямованості особистості, мотиваційній диспозиції, що складають мотиви дій,

актуалізуючись у певних ситуаціях. Отже, можна вважати, що будь-яка поведінка людини є мотивованою, а її дії мають мотиваційну основу.

Проблемі мотивації присвячена значна кількість праць вчених, які розпочали свої дослідження ще на початку ХХ сторіччя на обох берегах Атлантики – в Німеччині й США. Яскравими представниками німецької школи стали Х. Хекхаузен, Г. Мюррей, Н. Ах, Д. Браун, Ф. Хоппе, американської – Г. Олпорт, А. Бандура, Г. Айзенк та інші.

Об'єкт дослідження – мотивація особистості.

Предмет дослідження структура мотивації

Мета курсової роботи - з'ясувати особливості ціннісних орієнтацій осіб середнього віку, дати їх класифікацію; проаналізувати структуру мотивації осіб середнього віку.

Гіпотеза дослідження: ми вважаємо, що у структурі мотивації осіб середнього віку можна виділити три провідні компоненти:

- мотивація, пов'язана з групами цінностей особистісного характеру: особистого життя, самовдосконалення, інтелектуальними;
- мотивація спілкування головним чином пов'язана з цінностями, що увійшли до груп: міжособистісного спілкування, вольовими;
- мотивація особистості на справу переважно пов'язана з групами цінностей: професійної самореалізації, інтелектуальними, вольовими.

Завдання:

1. Проаналізувати розвиток особистості у середньому віці.
2. Вказати на роль мотиваційного компоненту у розвитку особистості у середньому віці.
3. Провести експериментальне дослідження структури мотивації осіб середнього віку та сформулювати відповідні висновки.

Розділ I. Середній період особистості: психологічні особливості та мотивація

1.1. Розвиток особистості в середньому віці

На думку З. Фройда щастя людини у середньому віці визначається її здатністю кохати і працювати.

Психосоціальний розвиток дорослої людини можна розглядати в трьох аспектах: Я — як індивідуум, Я — як член сім'ї, Я — як працівник.

Згідно Е. Еріксону важливим завданням в період середнього віку (30—40 років) є встановлення своєї ідентичності в близьких стосунках з іншими людьми і в трудовій діяльності. Формування ідентичності — процес, який ніколи не припиняється. В міру того, як змінюється внутрішній і зовнішній світ дорослого відбувається переструктурування особистісної, професійної і сімейної ідентичності.

Е. Еріксон вважав, що з формуванням ідентичності пов'язаний розвиток близькості з товаришами, а далі з чоловіком і дружиною. Близькість є вирішальним фактором у встановленні любовних стосунків. Близькість є важливим досягненням ранньої дорослості. Люди, які не змогли сформувати близькі стосунки в ранній дорослості, надалі можуть страждати від почуття самотності, мати труднощі в соціальній адаптації.

На думку Е. Еріксона головним досягненням дорослості є генеративність. Під генеративністю він розуміє намагання кожної людини увічнити себе, внести свій значущий внесок у розвиток суспільства.

Одні люди намагаються досягти генеративності у своїй сім'ї, виховуючи дітей, інші — шляхом високої продуктивності на роботі.

Людина у віці ранньої дорослості відкрита для спілкування, заводить нові знайомства, дружні зв'язки, закохується, створює сім'ю.

Р. Стернберг вважає, що кохання має три складові: інтимність, або почуття близькості, яке проявляється в любовних стосунках.

Пристрасть або стан збудженості, що пов'язаний з фізичним потягом і сексуальною поведінкою. Третьою складовою є рішення-зобов'язання любити людину і зберігати тривалі стосунки з нею.

Створення сім'ї в період ранньої дорослості є важливим кроком для молодих людей, у них з'являються нові ролі чоловіка і дружини (згодом батьків), іншого значення набувають обов'язки, спілкування. Молоде подружжя повинно пристосовуватися до потреб, один одного, розумно розподілити між собою обов'язки, навчитися поважати індивідуальність кожного, знаходити вихід із конфліктних ситуацій.

Нового соціального статусу набувають чоловік і жінка, коли у них народжується дитина. Як визначає М. Комаровські поява третього члена сім'ї вимагає з боку матері і батька нових ролей і обов'язків, підвищує їх відповідальність, змінює їх поведінку, дисциплінує їх. Збільшується фізичне і емоційне навантаження подружжя. Поява дитини змінює спілкування і зв'язок між чоловіком і жінкою, дитина стає центром уваги батьків.

Професійне становлення чоловіків і жінок має певні відмінності. Жінки більше орієнтовані на сім'ю і виховання дітей і тому починають свою професійну кар'єру пізніше і досягають високого статусу уже у віці середньої дорослості. Але більшість молодих жінок поєднують роботу і сімейні обов'язки, це звичайно проблематично і вимагає великих фізичних і моральних витрат, та професійне становлення у них відбувається швидше.

Середня дорослість має свої специфічні психологічні особливості. Е. Еріксон визначив основне завдання цього періоду як вибір між генеративністю (цілеспрямованістю, продуктивністю) і захопленням собою. Щоб уникнути застою, люди середнього віку проявляють турботу про молодше покоління, про світ, в якому це покоління буде жити. Більшість чоловіків і жінок продовжують виконувати свої професійні ролі, вони вдало зробили свій професійний вибір і повинні його реалізувати. Лише незначна частина людей середнього віку змінюють свою професійну кар'єру, це відбувається в тому випадку, коли дорослі люди не реалізують себе, або

змінюють свої цінності і цілі. Д. Левінсон пояснює зміну професійної діяльності поверненням юнацької мрії — прагнень, ідеалів, цілей молодості — і називає цей період переходом середини життя. Зміни у професійному житті у людей середнього віку можуть викликати надмірну тривогу, навіть стрес, якщо роботу доводиться змінювати примусово, або якщо кар'єра розвивається не так, як передбачалось. Втрата роботи у цьому віці супроводжується переживаннями і великим горем, коли людина взагалі не може знайти іншу роботу. Але є категорія людей середнього віку, які тільки віддані роботі, про них ще кажуть, що вони «згорають» на роботі.

Люди середнього віку частіш за все є зв'язуючою ланкою між молодшим і старшим поколінням, тобто між своїми вже дорослими дітьми і старенькими батьками. Так як старі батьки стають більш залежними від своїх дітей, то і влада (вирішення сімейних проблем, фінансових справ) поступово переходить до них. Старше покоління потребує піклування і розуміння, це і повинні робити дорослі діти, підтримувати сімейні традиції, контакти з членами родини, творити історію сім'ї.

В свою чергу, у людей віку середньої дорослості змінюються стосунки зі своїми дітьми, які вирости і повинні поступово піти у самотійне життя, а середньому поколінню треба навчитися жити окремо. Деякі сім'ї з розумінням і тактом ставляться до надання свободи дорослим дітям і більше довіряють їм, але є сім'ї, для яких прагнення дітей до самотійності порушує звичний спосіб життя, несе тривогу та стає трагедією. Між дорослими дітьми і батьками (людьми середнього віку) виникають відносини, які можна назвати взаємною рівністю. Такі відносини не виникають раптово, а розвиваються стрибкоподібно протягом багатьох років.

1.2. Роль мотивації у становленні осіб середнього віку

Визначаючи поведінку як систему дій і вчинків особистості, що мають певну послідовність, частоту, активність і спрямованість, доцільно розглянути проблему причини їх виникнення. У цьому контексті окреслюється така необхідна умова, як активація людини та її організму.

Активація організму ґрунтується на двох процесах – мотивації і сприймання, нерозривно зв'язаних одне з одним на рівні екстравертованої свідомості. Без мотивації будь-яке сприймання стає марною справою. Недоцільно також говорити про мотивацію, не враховуючи паралельно її афективного компонента.

Слід розрізняти первинні види мотивації (чи біологічні потяги), неодмінні для певного функціонування організму, від потреб, які мають лише віддалене ставлення до виживання, до системи діяльнісних мотивів.

Для визначення спонукальної основи поведінки слід розглянути сутність та зміст самого феномена мотиву. Однозначного тлумачення терміна мотив не існує й досі. Причина, вірогідно, в тому, що цей феномен розглядається з позиції послідовників різних психологічних шкіл. Така обставина, до речі, сприяє всебічному розглядові сутності цього поняття.

Якщо розуміти мотив як бажаний цільовий стан у межах стосунків „індивід – середовище”, то можна окреслити такі основні проблеми психології мотивації.

1. Існує стільки різних мотивів, скільки й змістових еквівалентних класів відносин „індивід – середовище”. Ці класи можна розмежувати на підставі характерних цільових станів, яких часто прагнуть люди.

2. Мотиви формуються в процесі індивідуального розвитку як стійкі оцінювальні диспозиції. Треба з'ясувати, на основі яких можливостей та активізуючих впливів середовища виникає індивідуальна різниця в мотивах, а також з'ясувати можливості їх зміни шляхом цілеспрямованого втручання.

3. Люди розрізняються за індивідуальними проявами (характер і сила) тих чи інших мотивів. У різних людей можливі різні ієрархії мотивів.

4. Поведінка особистості в часі мотивується різними або всіма можливими мотивами – передусім, найвищими в ієрархії (тобто – найсильнішими), які за певних умов найбільше пов'язані з перспективою досягнення відповідного цільового стану чи, навпаки, з його втратою. У цьому випадку окреслюється проблема актуалізації мотиву, тобто – проблема виокремлення ситуаційних умов, що обумовлюють таку актуалізацію.

5. Мотив залишається дійовим, тобто – мотивує поведінку людини доти, доки вона не досягне бажаного цільового стану, який відповідає відношенню „індивід – середовище”, або індивід не наблизиться до нього настільки, наскільки дозволяє ситуація, котра, змінившись, не зробить інший мотив нагальним, в результаті чого останній активізується й актуалізується та стає домінуючим. Дія і мотив нерідко перериваються до досягнення бажаного стану чи розпадаються на певні частини. Тут ми зустрічаємося з проблемою виокремлення в потоці поведінки частин дій, тобто – з проблемою зміни мотивації, відновлення чи наслідків вже існуючої попередньої мотивації.

6. Потяг до дії певним мотивом позначається як мотивація. Мотивація ж усвідомлюється як процес вибору між різними мотивованими діями, як процес, що регулює і спрямовує дію на досягнення специфічних для даного мотиву цільових станів, які підтримують цю спрямованість. Зазвичай мотивація виражає цілеспрямованість діяльності і в окремих випадках пов'язана з проблемою мотиваційного контексту між різними цілями.

7. Мотивація, безперечно, не єдиний процес, що рівномірно, від початку до кінця, прогнозує поведінковий акт. Вона складається з різних процесів, які здійснюють функцію саморегуляції на окремих фазах поведінкового акту – насамперед до і після виконання дії. Так, спочатку працює процес зважування можливих наслідків дії. В цьому випадку зустрічаємося з проблемою аналітичного реконструювання мотивації через гіпотетичні проміжні процеси саморегуляції, які характеризують окремі фази перебігу дії.

8. Діяльність мотивована, тобто – спрямована на досягнення мети мотиву, однак, це не слід змішувати з мотивацією. Діяльність складається з окремих функціональних компонентів: сприймання; навічіння; відтворення знань, мови чи моторної активності. А вони, в свою чергу, мають власний набутий за життя запас можливостей (умінь, навичок, знань)

Від мотивації залежить те, як і в якому напрямі будуть застосовуватися різні функціональні здібності. Мотивацією також визначається вибір різних варіантів сприймання. Крім того, нею визначається й інтенсивність і наполегливість у здійсненні обраної дії чи досягненні її результатів. У цьому випадку зустрічаємося з проблемою багатогранності впливу мотивації на поведінку та її наслідки.

Вихідні умови спрямованої дії (а саме – особливості ситуації) мотивують поведінку особистості. Ця актуалізація усвідомлюється як процес двосторонньої взаємодії між характеристиками ситуації і мотивації об'єкта. Результати взаємодії позначаються як мотивація. Мотивація у цьому випадку обумовлена ситуацією й тому порівняно нетривала. Вважається, що саме вона „запускає” послідовність дій, спрямовує їх на досягнення мети.

Розглядаючи мотиваційну сферу, необхідно відзначити її визначеність та своєрідність для кожної людини. Мотиваційні сфери різних людей розрізняються між собою за змістом мотивації, її структурою, ієрархією, силою і стійкістю мотивів.

Стійкість мотиваційної сфери проявляється, перш за все, у збереженні дієвості мотивів, тобто – її функціонуванні, як правило, тривалий час (у крайньому випадку, більшості складових її мотивів).

Динамічність мотиваційної сфери особистості може бути як позитивною, так і негативною стосовно ефективності діяльності, що спостерігається у зміні сили як окремих мотивів, так і мотивації в цілому.

Для суттєвого вивчення мотиваційної сфери особистості необхідно проводити змістовий та формально-логічний аналіз. Змістовий аналіз передбачає виявлення змісту існуючої системи мотивів, аналіз множинності

(сукупності) мотивів, їх структури та ієрархії. Формально-логічний аналіз спрямований на вимірювання переважно сили і стійкості мотивів, а також наявність певних форм (видів) мотивів, вимірювання мотивації, її динамічності.

Отже, на основі викладеного матеріалу можна зробити такі висновки:

1. Мотиваційна сфера особистості у середньому віці є досить динамічним утворенням, що змінюється відповідно до власних диспозицій, уподобань і переконань, впливу ситуаційних чинників і поставлених завдань.

2. Мотивація у середньому віці є не лише спонукальним, але й регулюючим компонентом поведінкового акту.

Розділ III. Методи діагностики структури мотивації у осіб середнього віку

2.1. Організація дослідження

Базою дослідження структури мотивації осіб середнього віку (35-45 років) виступили викладачі Житомирського інституту сестринства. Сукупна чисельність досліджуваних склала 60 чоловік.

Дослідження здійснювалося в три етапи. На першому етапі, з метою формування змістовної сторони методики ціннісно-мотиваційної орієнтації було проведене анкетування по розробленій нами анкеті (див. дод. 1) для попереднього виявлення спрямованості особистості, її ціннісних орієнтацій і визначення відповідних понять-стимулів.

Другий етап включав збір емпіричного матеріалу з використанням таких методик, як методика М. Рокіча, базована на прямому ранжуванні списку цінностей двох класів (цінності-цілі та цінності-засоби); методика діагностики ціннісно-мотиваційної орієнтації (О.Б. Фанталова); тест «Осмисленість життя» (Д.О. Леонтьєв); методика вивчення спрямованості особистості студентів за методикою Басса, системи якостей особистості за методикою Р.Кеттелла, характерологічних особливостей за методикою Шмішека, рівня суб'єктивного контролю за зміненою методикою Дж. Роттера та зіставленню отриманих результатів дослідження з особливостями ціннісних орієнтацій студентів.

Третій етап був спрямований на безпосередню кількісно-якісну обробку отриманих матеріалів, виявлення особливостей динаміки ціннісних орієнтацій у викладачів. За результатами дослідження спрямованості особистості всі досліджувані були розділені на 4 групи. Першу групу склали викладачі, у яких ми виявили переважання спрямованості особистості на себе (Я), у другу групу увійшли викладачі з переважанням спрямованості особистості на спілкування (О); у третю групу увійшли викладачі з

переважанням спрямованості особистості на справу (Д). Четверту групу склали викладачі, у яких рівні виразності різних видів спрямованості виявилися однаковими.

Зважаючи на те, що майже усі методики були адаптовані для нашого дослідження, коротко опишемо їх.

2.2. Методологічні засади проведення дослідження

Методи, які використовуються для діагностики цінностей та ціннісних орієнтацій, різняться за своєю методологією, змістом, конкретними цілями, але вони дуже схожі на міри оцінки інтересів та установок. Деякі ціннісні опитувальники співпадають з вимірюванням інших властивостей особистості. Наприклад, методикою, спрямованою на вимірювання цінностей та ціннісних орієнтацій, може слугувати Опитувальник цінності спеціальностей Сьюпера (Super WorkValues Inventory). Цей опитувальник призначений для використання при навчанні і професійній практиці старшокласників та студентів коледжу, а також для вибору персоналу. Сам опитувальник побудований на даних від індивіда і використовує відомості про задоволення, яке індивід шукає в своїй роботі. Досліджуваний в процедурі обстеження оцінює кожен з 45 цінностей спеціальності по 5-бальній шкалі, показуючи, наскільки важлива для нього та або інша цінність (наприклад, допомога іншим, можливість отримати підвищення, реалізувати власні рішення і т. д.). Опитувальник дає 15 показників по таких шкалах, як творчість, інтелектуальна діяльність, спілкування, економічний ефект, впевненість, престиж, альтруїзм тощо.

Ще одним прикладом методики цього класу є Методика ціннісних орієнтацій М. Рокича (Rokeach Value Survey — RVS), яка достатньо широко використовується у вітчизняній психодіагностичній практиці. Саме цю методику ми використали і у своєму дослідженні (див. дод. 1).

Її адаптація для вітчизняної вибірки дорослих була виконана А. Р.Гоштаутасом, Н. А. Семеновим і В. А. Ядовим. Автор методики розрізняє два класи цінностей:

- термінальні цінності — переконання в тому, що кінцева мета індивідуального існування кватра того, щоб її прагнути;
- інструментальні цінності — переконання в тому, що якийсь образ дій або властивість особистості є переважальним в будь-якій ситуації.

Цей розподіл відповідає традиційному у вітчизняній психології розподілу на цінності-цілі і цінності-засоби.

Досліджуваному в діагностичній процедурі пред'являються два списки цінностей (по 18 в кожній) або на листах паперу в алфавітному порядку, або на картках. В списках цінностей досліджуваній повинен дати кожній цінності ранговий номер, а картки розкласти по порядку значущості цінностей. Друга форма подачі матеріалу дає більш надійні результати. Спочатку досліджуваному пред'являється набір термінальних, а потім набір інструментальних цінностей.

Інструкція вимагає від досліджуваного розкласти картки цінностей по порядку значущості для нього тих принципів, якими він керується в своєму житті. Приклади термінальних цінностей (список А): активне діяльне життя, життєва мудрість, здоров'я, цікава робота, краса природи і мистецтва тощо. Приклади інструментальних цінностей (список Б): акуратність, вихованість, високі запити, життєрадісність, старанність і ін.

До переваг цієї методики можна віднести її універсальність, зручність і економічність в проведенні обстеження і обробці результатів, гнучкість в її використанні. Істотним недоліком методики є вплив соціальної бажаності, можливість нещирості відповідей досліджуваного. Тому особливу роль у використанні методики відіграє мотивація досліджуваного, добровільний характер його участі в обстеженні і наявність контакту між психологом і досліджуваним. Все це пред'являє особливі вимоги до професійної компетентності психолога.

У вітчизняній практиці використовується модифікований варіант методики М. Рокича, запропонований Б. С. Кругловим і призначений для діагностики учнів старших класів [21]. В ньому скорочені списки цінностей (16 замість 18), а замість їх ранжирування досліджувані повинні оцінити кожен цінність по 5-балльній шкалі (від 1 до 5). Цей варіант методики дозволяє не тільки виявити ієрархію цінностей, але і оцінити ступінь сформованості психологічного механізму диференціації. Під останнім розуміється здатність індивіда виділити з безлічі невизначених явищ ті, які представляють для нього певну цінність, і перетворити їх на певну структуру залежно від близької і дальньої мети свого життя і можливостей їх досягнення.

Ще одна методика діагностика ціннісних орієнтацій, яку ми використали у своєму дослідженні, Тест смисложиттєвих орієнтацій (СЖО). Вона є адаптацією аналогічної методики «Мета життя» (Purpose in Life Test) Дж. Крамбо та Л. Махолкіна, яка виконана в МДУ Д.А. Леонтьєвим. Оригінальна методика, розроблена на основі теорії устремління до смислу життя та йоготерапії В.Франкла, складалася із трьох частин (А,В та С). Перша з них (А) була взята за основу СЖО. У цьому опитувальнику досліджуваним пропонується 20 пар протилежних тверджень, у кожному потрібно вибрати одне відмітити однією з цифр – 1,2,3 у залежності від впевненості у своєму виборі. Оцінка 0 використовується у тому випадку, якщо ні одному з тверджень досліджуваний не надає перевагу.

Результати обробляються по 5 шкалам. Шкала 1 (Мета) характеризує наявність або відсутність у досліджуваного мети життя в майбутньому, шкала 2 (Процес) відображає інтерес і емоційну насиченість самого процесу життя; шкала 3 (Результат) показує задоволеність прожитою частиною життя; шкала 4 (ЛК-Я) відображає упевненість випробовуваного в своїх здібностях контролювати власне життя; шкала 5 (ЛК-життя) характеризує переконаність досліджуваного у можливостях людини управляти життям.

Для психолого-педагогічного дослідження деяких напрямків

спрямованості особистості студентів-психологів була розроблена анкета «Спрямованість особистості». Анкета містила 10 запитання (переважно напівзакриті) і дозволили виявляти наступні сфери: навчання, сімейне та громадське життя, захоплення (див. дод. 2.). Крім того, анкета дозволила визначити ступінь значущості для індивіда сфер, у рамках яких студент намагається себе реалізувати. Варто зауважити, що анкета розроблялася на основі результатів численних бесід зі студентами і з їх участю. Усього в безпосередньому дослідженні за даною методикою брало участь 60 студентів.

Ціннісні орієнтації виявлялися в ході письмового опитування за анкетною «Спрямованість особистості». Використовувалися категорії цінностей, запропоновані М. Рокичем. Для більш глибокого проникнення в систему ціннісних орієнтацій випробувані додатково відповідали на такі запитання: "У якому порядку і в якій мірі реалізовані названі цінності у Вашому житті?", "Як на Ваш погляд, це зробила б людина, досконала в усіх відношеннях?", "Як зробили б це, на Вашу думку, більшість людей?", "Як це зробили б Ви 5 років тому?", "Як це зробили б Ви через 5 років?".

Для подальшого дослідження ціннісної сфери була запозичена ідея з методики «Рівень співвідношення «цінності» і «доступності» у різноманітних життєвих сферах» О.Б. Фанталовой (ЦМО), заснованої на попарному порівнянні усіх категорій, що змістовно відбивають досліджувану сферу.

Експеримент за цією методикою складався з трьох частин. Спочатку було проведене анкетування на вибірці з 60 випробуваних з метою виявлення найбільш суб'єктивно значущих для студентів особистісних і професійних якостей психолога. В другій частині експерименту було відібрано 11 понять-якостей, що найчастіше зустрічалися в кожній категорії. У третій частині експерименту досліджуваним у спеціальних матрицях пропонувалося порівняти категорії за критеріями їх цінності та доступності для них. Завдяки цьому була отримана інформація про розбіжність цих параметрів.

Таким чином, проаналізувавши психодіагностичний інструментарій

щодо дослідження структуру мотивації, ми обрали комплекс методик, які дозволять нам проаналізувати цінностей викладачів.

Використання вказаних методик, спрямоване на реалізацію завдань: з'ясувати особливості ціннісних орієнтацій осіб середнього віку, дати їх класифікацію; вивчити динаміку ціннісних орієнтацій осіб середнього віку.

Розділ III. Експериментальне дослідження структури мотивації осіб середнього віку

3.1. Особливості ціннісних орієнтацій осіб середнього віку

Для вивчення ціннісних орієнтацій осіб середнього віку, використовувалася методика М.Рокіча, базована на прямому ранжуванні списку цінностей двох класів (цінності-цілі та цінності-засоби). За результатами дослідження ми провели рангування середніх значень (рангів) цінностей у досліджуваних групах викладачів з метою побудови інтегральних узагальнених рангових структур термінальних і інструментальних цінностей. Ми виявили найбільш значущі цінності для більшості осіб середнього віку (див. рис. 1 і 2). Вони віддали перевагу таким термінальним цінностям як: «здоров'я», «любов», «матеріально забезпечене життя», «наявність гарних і вірних друзів», «щасливе сімейне життя» і таким інструментальним цінностям як «вихованість», «акуратність», «життєрадісність», «освіченість», «чесність».

Цифри по шкалі абсцис відповідають наступним цінностям: 1 - активне діяльне життя, 2 - життєва мудрість, 3 - здоров'я, 4 - цікава робота, 5 - краса природи та мистецтва, 6 - любов, 7 - матеріально забезпечене життя, 8 - друзі, 9 - суспільне визнання, 10 - пізнання, 11 - продуктивне життя, 12 - розвиток, 13 - розваги, 14 - свобода, 15 - щасливе сімейне життя, 16 щастя

інших, 17 - творчість, 18 - упевненість у собі.

Цифри по шкалі ординат визначені в такий спосіб: по кожній цінності була підрахована загальна кількість досліджуваних, для яких ця цінність посідає одне з трьох перших рангових місць у ієрархії, та визначено відношення кількості цих викладачів до загальної кількості досліджуваних.

Цифри по шкалі абсцис відповідають наступним цінностям: 1 - акуратність, 2 - вихованість, 3 - високі запити, 4 - життєрадісність, 5 - ретельність, 6 - незалежність, 7 - непримиренність до вад, 8 - освіченість, 9 - відповідальність, 10 - раціоналізм, 11 - самоконтроль, 12 - сміливість у відстоюванні своєї думки, 13 - тверда воля, 14 - терпимість, 15 - широта поглядів, 16 - чесність, 17 - ефективність у справах, 18 - чуйність.

Цифри по шкалі ординат визначені, як на мал. 1.

Водночас мало значущі для осіб середнього віку деякі загальнолюдські цінності: «пізнання», «розвиток», «продуктивне життя», «щастя інших». Не дуже цінують викладачі й такі традиційні цінності як «краса», «життєва мудрість», «суспільне визнання», «непримиренність до недоліків у собі й інших».

Ми виходимо з того, що цінності перебувають у системному взаємозв'язку. У літературі зустрічається безліч різних типологій цінностей, однак, виходячи із завдань нашого дослідження ми спробували створити

власну класифікацію і виокремили шість груп у рамках кожного класу цінностей (див. табл. 3.1.).

Таблиця 3.1.

Класифікація цінностей осіб середнього віку

Група	Тип цінності	Характеристика
Цінності-цілі (термінальні)	особистого життя	«здоров'я», «любов», «розваги», «воля», «продуктивне життя»
	матеріальні	(«матеріально забезпечене життя»)
	міжособистісного спілкування	«наявність гарних і вірних друзів», «щасливе сімейне життя», «щастя інших»
	професійної самореалізації	«цікава робота», «активне діяльне життя», «впевненість у собі», «творчість»
	естетичні	«краса природи і мистецтва»
	самовдосконалення	«життєва мудрість», «пізнання», «розвиток»
Цінності-засоби (інструментальні)	вольові	«акуратність», «раціоналізм», «самоконтроль», «тверда воля», «смівливість у відстоюванні своєї думки і своїх поглядів»
	інтелектуальні	«освіченість», «широта поглядів»
	міжособистісного спілкування	«вихованість», «терпимість», «чесність», «чуйність», «непримиренність до недоліків у собі та інших»
	професійної самореалізації	«ефективність у справах», «відповідальність», «незалежність»
	емоційні	«життєрадісність»
	самовдосконалення	«високі запити»

У дослідженні встановлено, що серед груп термінальних цінностей особи середнього віку віддають перевагу цінностям особистого життя і матеріальним, мало значущі для них естетичні й цінності самовдосконалення. В ієрархічній структурі розподілу груп цінностей група цінностей професійної самореалізації посідає середнє положення. Серед інструментальних цінностей більшість викладачів віддають перевагу емоційним цінностям. Високу значущість для них мають цінності інтелектуальні й міжособистісного спілкування. Низька за значенням група цінностей самовдосконалення. Цінності професійної самореалізації і вольові серед інших груп цінностей посідають середнє положення.

На підставі отриманих даних та спостереження можна зробити припущення, що навчально-виховний процес протягом років професійної

діяльності сприяв зростанню значущості для викладачів наступних, умовно виділених нами груп цінностей: професійної самореалізації, самовдосконалення, естетичних, інтелектуальних, вольових і зниженню значущості цінностей груп: особистого життя, матеріальних, міжособистісного спілкування, емоційних.

3.2. Дослідження динаміки ціннісної орієнтації осіб середнього віку

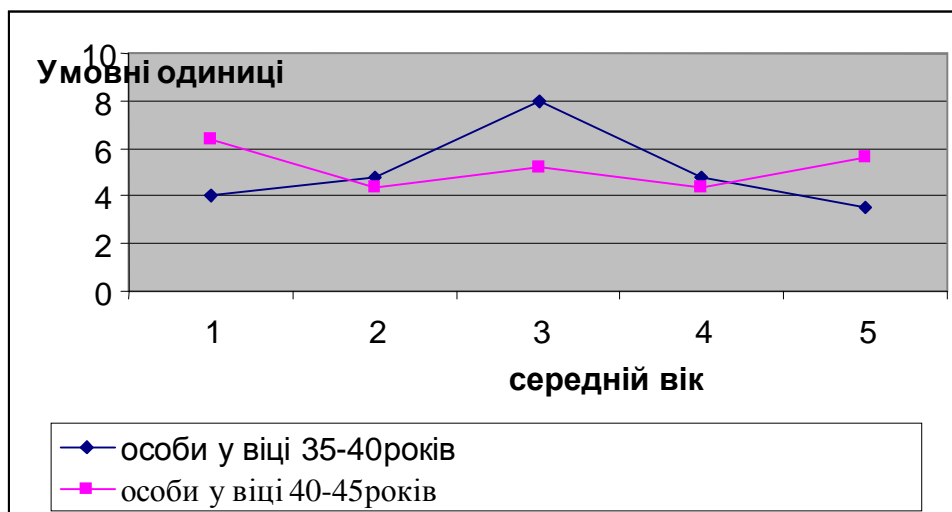
Аналіз результатів анкети «Спрямованість особистості» показав, що по-перше, основним мотивом вибору професії є мотив самореалізації та інтерес до даної спеціальності. По-друге, значна частина викладачів орієнтована на практичну роботу за фахом тривалий період, однак більшість з них недостатньо чітко уявляють собі характер і особливості своєї майбутньої роботи, наприклад через 15 років.

Далі був зроблений аналіз значущості цінностей та їх кластеризація, що дозволило виділити блоки найбільше пов'язаних між собою цінностей.

По-перше, виявилися універсальні, майже однакові для усіх досліджуваних кластери, що включають такі найбільш високозначущі термінальні цінності, як «родина», «діти», «любов», «здоров'я».

По-друге, виявлена тенденція більшої диференціації конструктної системи цінностей для осіб старшого середнього віку (40-45 років). Диференціація проявлялася в посиленні зв'язку між цінностями усередині кластерів і ослабленні зв'язків між окремими кластерами, тобто відокремлення останніх один від одного, що може розглядатися як приклад формування до 40 років більш чіткої та стійкої ієрархічної системи цінностей.

На малюнку 3 поданий графік, що відбиває зміни в чисельності важливих особистісних якостей, названих викладачами в ході анонімного опитування без обмеження кількості цих якостей.

Мал. 3. Кількість особистісних якостей, названих досліджуваними

Як можна бачити з графіку, найбільш велика кількість якостей, названих особами у віці 35-40 років яка складає у середньому 6,5 одиниць. Це значуще більше, ніж у віці 40-45 років ($t_s = 2,89$; $p = 0,005$). Таким чином, у осіб середнього віку після 40 років зменшується кількість пропонованих якостей, потім вона збільшується і знову знижується до 45 років.

Таким чином, можна вважати закономірним різке зниження числа важливих особистісних і професійних якостей у віці 40-45 років. Це може бути пов'язане з тим, що бажання осіб у віці 30-35 років зарекомендувати себе змушує їх наділяти її «узагальненого представника» великою кількістю позитивних якостей. Можна також припустити і те, що у осіб середнього віку 30-35 років уявлення про професійні та особистісні якості не просто широке, а нечітке. Чим старше стають люди, тим більше суттєві професійні й особистісні характеристики особистості вони називають, а кількість рис зменшується саме завдяки тому, що конкретизується існуюча в їхній свідомості модель фахівця і напрямки його професійної діяльності.

У контексті теми нашого дослідження, методика «Осмислення життя» (ОЖ) застосовувалася для виявлення динаміки змін ціннісних орієнтацій у ході професійної діяльності.

За результатами порівняльного і регресійного аналізу динаміки

життєвих орієнтацій можна зробити наступні узагальнення.

По-перше, досить яскраво виявилася зв'язаність усіх трьох складових: процес («теперішнє»), результат («минуле»), цілі («майбутнє»), які змінюються майже однаково: значне підвищення значень усіх складових осмисленості у осіб середнього віку у 35-40 років. Потім показники підвищуються до вихідного рівня або дещо вище нього. При цьому зазначені зміни показників відбуваються загалом в межах середнього діапазону.

По-друге, динаміка життєвих орієнтацій та показник зовнішнього локусу контролю «локус контролю - Я» відбиває основні моменти первинної професійної адаптації: ентузіазм із приводу професії у віці 30-35 років, криза уявлень про власні можливості і подолання кризи за рахунок прийняття пов'язаних із цією професією складностей – у віці 40-45 років.

По-третє, уявлення про контрольованість життя («локус контролю - життя») досягає максимуму у віці 40 років. Це пов'язане з подоланням пізнавальних та побутових труднощів, і показник зростає у ході цього подолання.

3.3. Дослідження особистісних якостей та ціннісних орієнтацій студентів

Проаналізуємо результати вивчення спрямованості особистості студентів за методикою Басса та зіставленню отриманих результатів дослідження з особливостями ціннісних орієнтацій студентів.

За результатами дослідження спрямованості особистості всі досліджувані були розділені на 4 групи. Першу групу склали особи, у яких ми виявили переважання спрямованості особистості на себе (Я), у другу групу увійшли викладачі з переважанням спрямованості особистості на спілкування (О); у третю групу увійшли досліджувані з переважанням спрямованості особистості на справу (Д). Четверту групу склали особи, у яких рівні виразності різних видів спрямованості виявилися однаковими.

При зіставленні показників спрямованості з результатами дослідження ціннісних орієнтацій осіб середнього віку було встановлено, що

незалежно від переважного типу спрямованості особистості, чимало досліджуваних (їхній відсоток щодо кожної цінності позначений нижче у дужках) поставили на 1 місце такі термінальні цінності як «здоров'я» (70,1%), «любов» (60,7%) та інструментальні цінності: «вихованість» (38,3%), «життєрадісність» (30,8%). На останні три рангові місця наші досліджувані поставили такі термінальні цінності: «щастя інших» (43,7%), «творчість» (48,3%), «краса природи та мистецтва» (41,4%), а також інструментальні цінності: «високі запити» (52,3%), «непримиренність до недоліків у собі та інших» (51,8%), «розваги» (34,8%). Було також виявлено тенденцію до співзвучності типу спрямованості особистості з певною сукупністю термінальних та інструментальних цінностей.

Так, спрямованість на себе (Я) більшою мірою зв'язана з такими термінальними цінностями: «наявність гарних і вірних друзів» (27,1%), «життєва мудрість» (38,3%) та інструментальними цінностями: «акуратність» (30,8%), «освіченість» (27,1%).

Для багатьох викладачів, з переважанням спрямованості особистості на спілкування (О) характерні наступні термінальні цінності: «наявність гарних і вірних друзів» (45,2%), «матеріально забезпечене життя» (22,6%), «активне діяльне життя» (21,4%) та інструментальні цінності: «чесність» (36,9%), «акуратність» (30,9%), «чуйність» (23,8%).

Переважаюча спрямованість особистості осіб середнього віку на справу (Д) співвідноситься з термінальними цінностями: «активне діяльне життя» (29,5%), «впевненість у собі» (25,1%), «пізнання» та інструментальними цінностями: «незалежність» (24,8%), «освіченість» (29,3%), «відповідальність» (16,8%), «самоконтроль» (15,9%).

Таким чином, спрямованість на себе зв'язана з групами цінностей особистісного характеру: особистого життя, самовдосконалення, інтелектуальними. Спрямованість на спілкування головним чином пов'язана з цінностями, що увійшли до груп: міжособистісного спілкування, вольовими. Спрямованість особистості на справу переважно пов'язана з групами

цінностей: професійної самореалізації, інтелектуальними, вольовими.

На підставі аналізу отриманих результатів можемо зробити висновок: для того, щоб особистість та її спрямованість відповідали вимогам сучасного суспільства, необхідно формувати в неї стійку ієрархію соціально значущих ціннісних орієнтацій.

ВИСНОВКИ

Проаналізувавши проблему структури мотивації осіб середнього віку, ми прийшли до висновку, що попри розбіжності у визначеннях цінностей і ціннісних орієнтацій та підходах до їх дослідження, у психології, визнано існування ціннісних орієнтацій як значущих компонентів структури особистості, які формуються у процесі її соціалізації та визначають спрямованість особистості, є регуляторами її діяльності та поведінки.

Багато видів діяльності людина робить для того, щоб бути умілою і компетентною. Як цього досягти? Через навчання. Вищий рівень прагнення до ефективного освоєння світу - прагнення до творення, вдосконалення. Робить людина це не тільки для поліпшення якості, але і через відчуття задоволення від добре зробленої речі. Внутрішнє неприйняття недосконалості світу спонукає людину до творчості. Тут нагорода - задоволення від їх досконалості, пошана до себе як до діяча, здатного створити щось нове.

4. Прагнення до самодетермінації - зсередини активності, яка відповідає повноцінному розвитку людської особистості

5. Самореалізація, самоактуалізація, само здійснення. Людина здатна вільно реалізовувати свою сутність, переживаючи при цьому високе почуття задоволення і щастя, є особистістю, що самореалізовується, тобто психічно здоровою, зрілою, здійснюючою особистісне зростання. Тут виявляється і відчуття компетентності, ефективності і самодетермінації.

Важливо знайти рівновагу між цими двома стимулами і забезпечити свідоме мотивування діяльності людини.

Нами було проведене експериментальне дослідження структури мотиваційної сфери осіб середнього віку, в результаті якого були виявлені особливості цінностей та ціннісних орієнтацій осіб середнього віку та розроблена їх класифікація, яка допомогла визначити розходження в життєвій спрямованості особистості осіб середнього віку.

У дослідженні також встановлено, що структурно-динамічні та змістовні характеристики системи ціннісних орієнтацій взаємопов'язані з іншими особистісними якостями (спрямованістю, властивостями особистості). Крім цього, серед груп термінальних цінностей особистості досліджувані середнього віку віддають перевагу цінностям особистого життя і матеріальним, мало значущі для них естетичні й цінності самовдосконалення. В ієрархічній структурі розподілу груп цінностей група цінностей професійної самореалізації посідає середнє положення. Серед інструментальних цінностей більшість викладачів віддають перевагу емоційним цінностям. Високу значущість для них мають цінності інтелектуальні й міжособистісного спілкування. Низька за значенням група цінностей самовдосконалення. Цінності професійної самореалізації і вольові серед інших груп цінностей посідають середнє положення.

Таким чином, можна вважати закономірним різке зниження числа важливих особистісних і професійних якостей у віці 40-45 років. Це може бути пов'язане з тим, що бажання осіб у віці 30-35 років зарекомендувати себе змушує їх наділяти її «узагальненого представника» великою кількістю позитивних якостей.

При зіставленні показників спрямованості з результатами дослідження ціннісних орієнтацій осіб середнього віку було встановлено, що незалежно від переважного типу спрямованості особистості, чимало досліджуваних поставили на 1 місце такі термінальні цінності як «здоров'я», «любов» та інструментальні цінності: «вихованість», «життєрадісність».

На останні три рангові місця наші досліджувані поставили такі термінальні цінності: «щастя інших», «творчість», «краса природи та мистецтва», а також інструментальні цінності: «високі запити», «непримиренність до недоліків у собі та інших», «розваги». Було також виявлено тенденцію до співзвучності типу спрямованості особистості з певною сукупністю термінальних та інструментальних цінностей.

Таким чином, у структурі мотивації осіб середнього віку можна

виділити три провідні компоненти:

- мотивація, пов'язана з групами цінностей особистісного характеру: особистого життя, самовдосконалення, інтелектуальними;
- мотивація спілкування головним чином пов'язана з цінностями, що увійшли до груп: міжособистісного спілкування, вольовими;
- мотивація особистості на справу переважно пов'язана з групами цінностей: професійної самореалізації, інтелектуальними, вольовими.

А це підтверджує нашу гіпотезу.

Отже, ми виконали всі поставлені завдання та довели гіпотезу.

Список використаної літератури

1. АбульхановаСлавская К.А. Деятельность и психология личности. – М: Наука, 1980. – 334 с.
2. АбульхановаСлавская К.А. Стратегия жизни. – М.: Мысль, 1991. – 299с.
3. Барабанщиков Б.А. Системная организация и развитие психики// Психологический журнал. – 2003. - № 1. - С. 35-36.
4. БожовичЛ. И. Этапы формирования личности в онтогенезе// Вопросы психологии- 1979,- № 4,- С. 23-24.
5. Вардомацкий А.П. Сдвиг в ценностном измерении?// Социологические исследования. - 1993. - № 4. - С. 46-55.
6. Гаврилюк В.В., Трикоз Н.А. Динамика ценностных ориентаций в период социальной трансформации // Социол. исслед. – 2002. - № 1. - С. 96-105.
7. Динаміка ціннісних орієнтацій студентів-психологів// Навчальна книга. – Дніпропетровськ, 2000. – С. 190-196.
8. Занковский А. Н. Организационная психология: Учебное пособие для вузов по специальности «Организационная психология». – 2-е изд. – М.: Флинта: МПСИ, 2002. – С. 572–573; 595.
9. Идентичность: Хрестоматия / Сост. Л. Б. Шнейдер.— М: Изд-во Моск. психолого-социального ин-та; Воронеж: Издательство НПО «МОДЕК», 2003.- 272 с.
- 10.Кавалеров А. А. Цінність у соціокультурній трансформації: Монографія. – Одеса: Астропринт, 2001. – С. 165–177.
- 11.Кроник А.А., Головаха Е.И. Психологический возраст личности// Психологический журнал. – 1983. – № 5. – С. 57-65.
- 12.Курс лекцій з загальної психології: Навчальний посібник. – Донецьк, ДВУ, 2001. – 169 с.
- 13.Леонтьев Д. А. Ценностные представления в индивидуальном и групповом сознании: виды, детерминанты и изменения во времени //

- Психологическое обозрение. – 1998. – № 1.
- 14.Макаревич О. Мотивація як підгрунття дій особистості // Соціальна психологія. - 2006. - № 2 (16). - С.134-141
 - 15.Максимчук Н. П. Психологічні особливості становлення ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя у процесі професійної підготовки. Автореф. дис. канд. психол. наук. – К., 2000.
 - 16.Муздыбаев К. Жизненные стратегии современной молодежи: межпоколенческий анализ// Журнал социологии и социальной антропологии.- 2004. - Т. 7. - № 1. - С. 175-189.
 - 17.Музиченко Л. Самовизначення і професійне середовище //Соціальна психологія,- 2003,- № 2.- С. 112-120.
 - 18.Мухина В.С. К проблемам формирования ценностных ориентаций и социальной активности личности// Сб. науч. тр. – Вып. 1. – М: Просвещение, 1979. – С. 134-141.
 - 19.Особливості самовизначення особистості. – Наукові записки. Психологія і педагогіка. – Острог, 2001. – Вип. 2 – С. 159-165.
 - 20.Пинаева С.Е., Андреев Н.В. Личностное и профессиональное развитие в период зрелости // Вопросы психологии. – 1996. – № 2. – С. 3-10.
 - 21.Практическая психодиагностика. Методики и тесты. Учебное пособие// Ред.-сост. Райгородский Д. Я. – Самара: Издательский Дом «БАХРАХ – М», 2003. – С. 637–641.
 - 22.Психологический словарь/ Под ред. В. П. Зинченко, Б. Г. Мещерякова.- М.: Педагогика-Пресс, 1997.-440 с.
 23. Психология. Словарь / Под общ. ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. - 2 - е изд., испр. и доп. - М.: Политиздат, 1990. - 494 с.
 - 24.Семиченко В.А. Проблемы мотивации поведения и деятельности человека. Модульный курс психологии. Модуль “Направленность” (Лекции, практические занятия, задания для самостоятельной работы). – К.: Миллениум, 2004. – 521 с.
 - 25.Словарь практического психолога. - Минск, 1997. – С. 373.

26. Социальная психология личности в вопросах и ответах / Под ред. В. А. Лабунской: Учебное пособие.-М.: Гардарики, 1999-397 с.
27. Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность: Т. 1: Пер. с нем. / Под ред. Б. М. Величковского. - М.: Педагогика, 1986. - 423 с.
28. Хекхаузен Х. Психология мотивации достижения / Пер. с англ. – СПб.: Речь, 2001. – 240 с.
29. Ценностные ориентации и их влияние на профессиональное самоопределение / Актуальні проблеми духовності. – Зб. наукових праць. Вип. III. – Кривий Ріг, 2000. – С. 294-299.
30. Ціннісні орієнтації та їх значення у структурі спрямованості особистості // Науково-методичний збірник. – Слов'янськ, 2001. – Вип. 15. – С. 198-206.
31. Шапар В.Б. Психологічний тлумачний словник. - Х.: Прапор, 2004. – 640 с.

Додатки

Методики Рокича

Инструкция: «Сейчас вам будет предъявлен набор из 18 карточек с обозначением ценностей. Ваша задача — разложить их по порядку значимости для вас как принципов, которыми вы руководствуетесь в вашей жизни.

Каждая ценность написана на отдельной карточке. Внимательно изучите карточки и, выбрав ту, которая для вас наиболее значима, поместите ее на первое место. Затем выберите вторую по значимости ценность и поместите ее вслед за первой. Затем проделайте то же со всеми оставшимися карточками. Наименее важная останется последней и займет 18 место. Работайте не спеша, вдумчиво. Если в процессе работы вы измените свое мнение, то можете исправить свои ответы, поменяв карточки местами. Конечный результат должен отражать вашу истинную позицию».

СТИМУЛЬНЫЙ МАТЕРИАЛ

Список А (терминальные ценности):

- активная деятельная жизнь (полнота и эмоциональная насыщенность жизни);
- жизненная мудрость (зрелость суждений и здравый смысл, достигаемые жизненным опытом);
- здоровье (физическое и психическое);
- интересная работа;
- красота природы и искусства (переживание прекрасного в природе и в искусстве);
- любовь (духовная и физическая близость с любимым человеком);
- материально обеспеченная жизнь (отсутствие материальных затруднений);
- наличие хороших и верных друзей;
- общественное признание (уважение окружающих, коллектива, товарищей по работе);
- познание (возможность расширения своего образования, кругозора, общей культуры, интеллектуальное развитие);
- продуктивная жизнь (максимально полное использование своих возможностей, сил и способностей);
- развитие (работа над собой, постоянное физическое и духовное совершенствование);
- развлечения (приятное, необременительное времяпрепровождение, отсутствие обязанностей);
- свобода (самостоятельность, независимость в суждениях и поступках);
- счастливая семейная жизнь;
- счастье других (благополучие, развитие и совершенствование других людей, всего народа, человечества в целом);
- творчество (возможность творческой деятельности);
- уверенность в себе (внутренняя гармония, свобода от внутренних

противоречий, сомнений).

Список Б (инструментальные ценности):

- аккуратность (чистоплотность), умение содержать в по-і рядке вещи, порядок в делах;
- воспитанность (хорошие манеры);
- высокие запросы (высокие требования к жизни и высокие притязания);
- жизнерадостность (чувство юмора);
- исполнительность (дисциплинированность);
- независимость (способность действовать самостоятельно, решительно);
- непримиримость к недостаткам в себе и других;
- образованность (широта знаний, высокая общая культура);
- ответственность (чувство долга, умение держать слово);
- рационализм (умение здраво и логично мыслить, принимать обдуманые, рациональные решения);
- самоконтроль (сдержанность, самодисциплина);
- смелость в отстаивании своего мнения, своих взглядов;
- твердая воля (умение настоять на своем, не отступать перед трудностями);
- терпимость (к взглядам и мнениям других, умение прощать другим их ошибки и заблуждения);
- широта взглядов (умение понять чужую точку зрения, уважать иные вкусы, обычаи, привычки);
- честность (правдивость, искренность);
- эффективность в делах (трудолюбие, продуктивность в работе);
- чуткость (заботливость).

Анкета для встановлення ціннісних орієнтацій осіб середнього віку

Пропонуємо Вам відповісти на 10 запитань щодо Вашої ціннісної орієнтації. Результати дослідження будуть використані нами для планування профорієнтаційної роботи серед студентів 1 року навчання.

Анкета анонімна, тому просимо відповідати щиро та відверто.

Вкажіть Ваш вік _____

1. Якими цінностями Ви керуєтесь у Вашому житті?
2. Які цінності відіграли роль при виборі Вами місця навчання (роботи)?
3. У якому порядку і в якій мірі реалізовані названі цінності у Вашому житті?
4. Як на Ваш погляд, це зробила б людина, досконала в усіх відношеннях?
5. Як зробили б це, на Вашу думку, більшість людей?
6. Як це зробили б Ви 5 років тому?
7. Як це зробили б Ви через 5 років?

Дякуємо за співпрацю!